

ՄՈՒՍԵՅՔ ՄԵՍԵԼՑ

ՉԵՅՆ ԸՆԿԵՐԱՄԻՐԱԿԱՆ

Ինչ որ խօսքսուեալն և անօրինութեանն ինքնաբերի պէտք է ուղղել առ Լ. Հայկունի, Պալէ. Օլնճեր-
ւի Իան Վերի յարեւ Բէ- 19: Օրոքներն ինքնաբերաբար և առաջ 1 և 10 և 20 և 70
ընդունաւ: Վերջապէս 40: Դասքս երկուսի օրոքնայ ամբողջ քանակն ընդունաւ:

Գաւառներուն մէջ ունեցած գործակալներն են, Հալպ Յ. Ս. Բարսեղեան, Պարտիզալ և Բաշա Կի-
նոյի գործակալն ամբողջ ընդունաւ:

Օրոքներն բաժանորդները առնելու ամբողջ 64 երեսներն բաղկացեալ են որոնցմէ մէկն է որոնք անոնք

Բ. ՏԱՐԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20.

— 1863 —

ԹԻԻ 6

Լ.Օ.Դ.

Խօստ մեծ ցաւ և կոկիծ է մեր սրտին որ մեր
Աղերը ամենեւին չի ճանչնար իւր այն մեծ և գլխա-
ւոր պարտականութիւնը զոր ունի Քրիստոնէա-
կանութեանն աշխարհաբար պաշտպանելու և
հաստատելու մասին. քանի որ ինչպէս որ յայտ-
նի է մեզ և բոլոր աշխարհի թէ՛ Հռովմէական
և Ռոմանական դրութեանց քարոզողներուն մէջէն
մինչև ցարդ շատերը ելած են և կեղծն դեռ որ
արիութեամբ կը պաշտպանեն այն մեծ դրութեան
ճշմարտութիւնը որ հռչակուեցաւ ասկից տասն և
ինն դար առաջ, և բացի ասկից վերոյիշեալները
բոլոր իսկ իրենց կրօնական դրութիւնը տարածե-
լու համար անթիւ գրեանք, տետրակներ և օրա-
գիրներ կը հրատարակեն. իսկ իրենց դրութիւննե-
րը ուրիշ դրութեանց կամ մէկզմէկու դէմ պաշտ-
պանելու մասին մարդ զարմանալ կը պարտաւորի
երբ նոցա անօրինակ աշխատասիրութիւնները կը
տեսնէ: Մինչդեռ մեր ազգին մէջէն շատ աշխար-
հականներ Լուսաւորչական կրօնի դրութիւնը Հը-
ռովմէականաց և Ռոմանականաց դէմ պաշտպա-
նեց որ իւրեանց գլխաւոր պարտաւորութիւնը չէ,
մերկղերը գրեթէ տեղէն չի շարժեցաւ. և թէ որ
շարժում մը ցուցուց ալ ան ալ խիստ ապօրինա-
ւոր շարժում մի էր. վասն զի ինչ արժէք ունի
կամ օգտակար արգասիք մը՝ պօռալը, կանչելը,
կանչուրուտելը, բանադրելը, անիծելը, նախատելը,

աքսորելը. հայհոյելը և ծեծելը: և կամ թէ այս
տեսակ շարժումները վայելուչ և օրինաւոր են
Քրիստոսի հետեւողներուն որ կը պատուիրէ թըշ-
նամիներն անոամ տեղէն և
կը. լաւ գիտէ մեր կղերը այնպէս չէ՞ քարոզել
միշտ թէ՛ «ծառան տէրոջը սեղանէն պէտքէ ապրի»
և բնաւ չի՞ յիշեր թէ Լստուած մը իրենց պա-
տուիրեց թէ՛ «օրհնեցէք և մի՛ անիծանէք, բարի
արարէք ատելեաց ձերոց»:

Ոմանք կոչու թէ՛ «կղերին ինչ տուինք որ
ինչ կը պահանջենք» ես ալ կը հարցնեմ թէ՛
նախ, նոցա ինչ չի տուինք, իշխանութիւն ուղե-
ցին, տուինք. յարգ ու պատիւ ուղեցին, տուինք.
կեանք ուղեցին, տուինք. վերջապէս ազգ մը ու-
ղեցին, տուինք որ կուլ տուին. երկրորդ, մէկ ազ-
գի մը մէջ առաջին շարժումը ընելը որոյ պարտա-
ւորութիւնն է, հետեւողաց որ մենք աշխարհական-
ներս եմք թէ ոչ կղերին որ միշտ առաջնորդ կո-
չուիլ կը սիրէ. բայց թողումք ալ կղերը՝ վասն
զի թէ որ Լստուած չի կրցաւ զանոնք ի բարին ա-
ռաջնորդել, մեզ նման մահականացու մը ինչ ազգե-
ցութիւն կրնայ ունենալ նոցա վերայ. երանի այն
Լզգին որոյ կղերը իւր ազգին փառացն նախան-
ձորդ մի է:

Աղերէն վերջը Լզգերնուս յետագէմ մասը
կրնեն են, որոնց վերայ աւելի կը պարտաւորիմք
կարեկցութեամբ նայիլ՝ քան թէ իբր օրինադանց-
ներ, ըստ որում եթէ Աղերէն և աշխարհական-

ներնէս բարեկարգութիւն, կրթութիւն և լուսաւորութիւն կը պահանջուի, իգական մասէն այս օրհնութիւնները այն ժամանակ կը պահանջուին երբ մենք նոցա մէջ մանելու միջոցները կը պատրաստենք և զիրենք կը քաջալերեմք: Ազգի մը բարեկարգութիւնը և յառաջադիմութիւնը նախ Աղերէն կը պահանջուի, յետոյ աշխարհականներէն և յետոյ իգական սեռէն, իսկ այն ժամանակը իգական սեռէն կը պահանջուի: Երբ նորա մատակարարուած են յիշեալ բարեմասնութիւնները, զի ազգի մը իգական մասը երբ կրթուած է և լուսաւորուած, այն ժամանակ նորա վերայ է իւր ազգին յառաջադիմութեան պարտաւորութիւնը եւ թէ կղերը չարգիլէ նոցա շարժումը և չի խեղդէ նոցա զգացումը:

Հիրաւի թէ և բարոյապէս յանցանք չունի մեր ազգին իգական մասը, սյլ սակայն քաղաքականապէս և բնականապէս անոնցմէ կախումն ունի Ազգերնու պատիւը և յառաջադիմութիւնը ուստի հարկ է մեզ որ ուրիշ ամեն բարեկարգութիւններէ աւելի նորա կրթութեանը աշխատիմք և չի թողու՞մ զանի սա նուազատ և անպատուութիւն բերող կացութեան մէջ. ո՞ր կրնայ ուսանող ատուեօր թէ մայրաքաղաքիս մէջ մեր ազգին իգական մասէն իզատ չիկայ ուրիշ ազգաց կիներ որ մերիններուն չափ անպատուութեան պատճառ լինին. իրաւ շիտակ է որ պարկեշտութեան մասին յառաջադէմ են մերինները, սակայն արտաքին երկրայիններին, ընկերական տգիտութիւններին խիստ տհաճելի են, մանաւանդ երբ անոնցմէ մէկ քանին Ներայի մէջ կը տեսնուին. ծեր կին մը Տաճկաց հանդերձով, միջահասակ կին մը ալտ անօրոշ երկու օրիորդք կէս ալափրանկա և աղջիկ մնալալափրանկա. այս տեսակ Հայ Տիկնայց խումբերու հանդիպողները կամ կը խնդան վրանին, կամ կափոտսան և կամ կը քամահրեն, և ամենէն ցաւալի կէտն է որ զմեզ Հայքս կը նախատեն սեծ իրաւամբ, մանաւանդ երբ զմեզ կը տեսնեն մայրաքաղաքիս մէջ ամենէն աւելի ճոխ, ամենէն աւելի օրագիր ունեցող և ամեն տարի իսէրն Սահմանադրութեան Հիւնքեար Իսկէլէսի մը զուարթացնող. ա՛հ Հայեր ազնիւ Հայեր, իմ եղբայրներս կատարելութեան ետեւէն վազենք. երբ մէկ կողմանէ արտաքինապէս փառաւոր կերեանք, ուրիշ կողմանէ ալ ծիծաղաշարժ չը լինիմք. ամեն ազգ իւր վայելուչ հանդերձներն ունի, ինչո՞ւ մենք ալ մերը չունենանք. անուրանալի է որ (Սահման

եան տիկին մը իւր ֆերանդովն ու ինչպէս որ միշտ կը գերազանցէ Հայ տիկին մը: Անգղիացի Տիկին մը իւր պարզ և թեթեւ հանդերձներովն որքան վայելուչ է, և այլն. խնդրեմ արդ մեր Տիկինները ի՞նչ բանի մէջ կը գերազանցեն զանոնք. իրենց անդամանդներովն . . . ախոս որ փայլուն քարի կը տօնները մարդու մը արժանաւորութիւն չեն կարող պարգևել, անպատիւ և վատահամբաւ կիները այն քարերէն՝ ամենէն շատ ունին:

Արջապէս սիրելի ազգակիցներս համոզուիմք թէ մարդկութեան փառքը կինն է. կինը՝ որ հզօր ազգեցութիւն մը ունի մարդկային ամբողջ ընկերականութեան վերայ, և ազգ մրորոյ գեղեցիկ մասը անկիրթ է ազգ կոչուելու անարժան լինելէն ի զատ միշտ ծաղու արժանի է իրաւամբ, այնպիսի ժողովուրդ մը պատուոյ և յարգանաց արժանի չէ բնաւ:

Աղերէն և իգական սեռէն վերջը մենք աշխարհականքս որ երկուքին մէջ մնացած ինչ ընելիքնիս կորուսած եմք, մենք ալ խիստ յետադէմ կացութիւն մը ունիմք մարդկային կամ թէ ըսեմ մեր ազգին ընկերականութեան մէջ, մենք ալ նոցա չափ անտարբեր և անհոգ եմք մեր պարտաւորութեան նկատմամբ. և ազգին վերայ նախատինք բերելու մասին շատ ետ մնացած չեմք անոնցմէ ի մասին մեր անշահ և վտանգաւոր կենցաղավարութեանը. և վերջապէս իմ մի միայն գաղափարս սա է թէ ամենէն առաջ կղերին երկրորդ իգական սեռին և այնուհետեւ ալ մեզ հարկաւոր են ուսմունք, գիտութիւնք և արհեստ, որպէս զի նոցա շնորհիւն կարող լինիմք ընկերականութեան ամեն օրէնքներուն տեղեակ լինիլ և ամեն մէկերնուս ինկած պարտաւորութիւնները կատարելու փութալ:

Ար վերջացնեմք մեր Ազգը յուսալով որ մեր պատուարժան բաժանորդները այսչափովս կարող եղան գիտնալու թէ ի՞նչ է մեր նպատակը և զգացումը և հետեւաբար ալ իրենց կիսնայ ուղածնուն պէս մէջ խրախուսել:

Մենք մեր նպատակէն չի պիտի շեղիմք երբէք, այլ միշտ ան տեսակ յօդուածներ պիտի հրատարակեմք որ մեր ընկերական և ընտանեկան կացութեանց կարեւոր են, ուսումնականաց հետ չէ մեր գործը՝ այլ հասարակութեան հետ, ուստի և հետեւաբար հնարաւոր եղածին չափ պիտի աշխատիմք որ պարզ և յստակ ո՞՞մ մը ունենանք մեր գրութեանց մէջ:

ԸՆԾԵՆԵԿԱՆ ՈՐԳԱՆՈՒԹՅԱՆ

Օգտագործելի գաղափար մը դեռ կը տիրապետէ այսօր մարդկային մտքի վերայ՝ որով ամեն մարդ կը հաւատայ թէ կանայք իրենց որդեծնութիւնը, կամ տղայաբերութիւնը հարկաւ ցաւօք կատարելու դատապարտուած են. և խեղճ իգական ունոր որ այս իրեն վերայ ձգուած պատիժն հարկաւ ժառանգական սեփականութիւն մը համարած է՝ փոխանակ անկից ազատելու համար դարման մը կամ միջոց մը փնտռելու և գտնելու, պարտաւորեալ է ամենայն համբերութեամբ զայն կրել:

Մեր մասնաւոր կարծիքը այս իրողութեան վերայ սա է թէ՝ թէ որ Աւայ դատապարտուած էր ցաւօք և տրտմութեամբ զաւակ ծնանելու, հարկաւ այս իւր մարմնոյն կազմութեան պակասաւորութեան արգասիքն լինելու է: Որ և իցէ կին որ այս տանջանքը կրկրէ, նա անշուշտ կամ կազմական պակասութիւն ունենալու է, և կամ իւր առողջապահական ընթացքը չար և ապօրինաւոր է, ըստ որում անթիւ փորձեր յայտնած են թէ կին մը որ կատարեալ է կազմութեամբ և իւր ընթացքը համեմատ է առողջապահական օրինաց՝ հեշտութեամբ, ուրախութեամբ և առանց ցաւի կը կատարէ իւր այս պարտաւորութիւնը:

Ամերիկացի բժիշկ Նիքոլաի «անէծքը վերցուած», անուն աշխատասիրութեան մէջ խիստ գեղեցիկ կերպով բացատրուած է այս նիւթս. «բնական կին մը, կրտսէ նա», որդեծնութեան ցաւ, ինչ ըսել է չի գիտեր, քանի որ յիշեալ խօսքը քաղաքական աշխարհի կանանց առաջին խրատիւլակն է. թէ որ կայ մեծ ճշմարտութիւն մը որ ամեն մարդ ուսանելու է, ան ալ սա է թէ յղութիւնը և որդեծնութիւնը բնական պարտաւորութիւնք են կատարուելու. կնկան մը համար այնքան բնական է որդեծնութիւնը որքան որ բնական է ծառերուն և ծաղիկներուն միրգ և ծաղիկ արտադրելը. կանանց արտադրական գործարանները այս մասին մէջ ուրիշներէ աւելի կատարեալ են և ամենեին անբնական չեն. և առողջ կին մը ամենեին պատճառ մը չունի ցաւօք զաւակ ծնանելու. ցաւը ամեն պարագայի մէջ հիւանդութեան կամ պակասաւորութեան նշան մի է. կոկորդ մը ան ժամանակը ցաւով կուլ կուտայ կերակուրը՝ երբ հիւանդ է. ստամոքսը կը ցաւի երբ խանգարուած է, ասոնց պէս ալ որդեծնութեան միջոցին ցաւ քաշե-

լը՝ ջղային հիւանդութեանց արգասիքն է և բնաւ յարաբերութիւն չունի առողջ կազմուածքի մը հետ:

Մեծ յիմարութիւն է հաւատալը թէ բնական զրութիւն մը կամ կազմութիւն մը ցաւով կը կատարէ իւր պարտաւորութիւնը. ամբողջ բնութիւնը կը բողոքէ այս կարծիքին դէմ և փորձը իսկ նորա ձայնակից է. պատճառք և հետեւութիւնք մէկզմէկու հետ խիստ ընտիր կերպով կապուած են, միջոց և վախճանք անվրէպ յարաբերութիւն ունին մէկզմէկու հետ. Տիեզերքը անհուն կարողութեան և բարեբարութեան գործ է, և մարդկային ամբողջ կազմութիւնը գեղեցիկ տիեզերագործութեան ամենէն կատարեալ և ընտիր օրինակն է, և հետեւաբար որքան անհիմն բան է կարծել և հաւատալ թէ արարչագործութեան այս զմայլելի մասը վտանգի ենթակայ մը եղած է իւր բնական պարտաւորութիւնը կատարելուն մէջ. այսպիսի կարծիք մը կամ հաւատք մը նախատինք է Վախախնամութեան. երբ Աստուած նայեցաւ և տեսաւ որ իւր ամեն արարածները բարի են՝ չի խաբուեցաւ անշուշտ և չի մոռցաւ իւր վերջին և ամենէն սիրելի արարածին վերայ ալ նայելու. և երբ որ հրամայեց աճիլ, բազմանալ և երկիրը լեցնել, չէր կրնար թողուլ անշուշտ այնպիսի աաբազայ մը որ իւր այս Աստուածային հրամանը ցաւով և վտանգով կատարելուն պատճառ լինէր:

Իայց Աստուած ինքն դատապարտեց կինն ցաւով զաւակ ծնանելու: Այս ինքն հրամայեց, այլ սակայն որով և ինչ պարագայի տակ՝ Աւայի որ ՈՐԿՐԱՄՈՒԷՐ. իսկ որկրամոլութիւնն ալ յայտնի է թէ ինչ արգասիք ունի յղի և զաւակ ծնանող կանանց վերայ. կանայք որքան որ հետեւին Աւայի որկրամոլութեան, նոյնքան ալ ենթակայ մը կամ ժառանգորդ մը պիտի լինին նորա ցաւերուն և վիշտերուն:

Մարդս կարող է ազատիլ իւր վերայ ինկած ամեն ժառանգական անէծքներէն՝ եթէ նա հնազանդի երկնային օրինաց. աշխարհս դատապարտուեցաւ փուշ և տատասկ արտադրելու, այլ սակայն մարդս կարող է զայն զմայլելի բուրաստան մը դարձնելու. բարեխառնութիւնը և մաքրութիւնը առողջութիւն կը բերեն իսկ առողջութիւնը մեր կենաց բոլոր պարտաւորութիւնները երջանկութեամբ կը զարդարէ. կին մը որ իւր ամեն զգացումներուն մէջ ապօրինաւոր կը վարուի, և Աստուծոյ իւր կազմութեան մէջ գրած ամեն օրէնքներուն դէմ մեղանչէ հարկաւ այնպիսոյն ջը-

գային դրութիւնը կեղծուի, առողջութիւնը կը
խանգարուի և հիւանդութիւնը, ցաւք և վաղա-
հաս մահն ճաշակելու կը դատապարտուի:

Լմեն կին Նւայ մի է՝ որ իւր չորս կողմը ու-
տելու արգիլուած պտուղներ ունի. եթէ նա կը
հնազանդի օձին, վա՛յ իրեն, իսկ ասոր հակառակ
եթէ նա կը հնազանդի Լստուծոյ և Նորա օրէնք-
ներուն՝ երանի իրեն:

Տիկին Բինտլէթըն անուն հեղինակ ուհին իւր
«Ծնողաց առաջնորդ», անուն աշխատասիրութեան
մէջ կըսէ «անհամար փորձերով հաստատեալ ճշ-
մարտութիւն մի է թէ՝ ամէն երկրի մէջ կանայք
գտնուած են, որք որդեծնութեան ցաւն չեն քա-
շած», բնութիւնը իւր ընդհանուր օրինաց մէջ
բացառութիւն չունի. իսկ այս բացառութիւնը ա-
մենեւին անհատի մը վրայ տեսնուելու չէր՝ թէոր
նոյնին սեռն ալ յիշեալ օրհնութիւնը վայելելու
տրամադրութիւն չունենար:

Բժշկուհին Նիկոլաս իւր «գասք վասն տիկ-
նայց», անուն գրքին մէջ կըսէ «ես շատ կանայք
կը ճանչնամ՝ որոնք իրենց երկան հետ ի միասին
առողջապահական օրինաց համեմատ վարուելով,
կերակուրներնուն խմելիքներնուն և սովորութիւն-
ներնուն մէջ կանոնաւորութիւն պահելով և միշտ
որդեծնութեան ցաւ երէն, որոնցմէ ոմանք իրենց
առաջին զաւակներնին քառասուն ժամ ցաւ քա-
շելով ծնած էին:

Քօմ երեւելի իմաստասէրը իւր Մարգկային
կազմութիւն անուն աշխատասիրութեան մէջ կըսէ
«կանանց ցաւով որդի ծնանիլը մեծ ապացոյց մը
եղած է հաստատելու համար թէ Լստուծոյ մարդ-
կային ազգը ցաւէ ազատ ընել չուզեր. այսպէս խօ-
սողներուն դէմ մեր պատասխանըսա է թէ որդե-
ծնութիւնը բնութեան մէջ արմատ չունի, այլ բը-
նութենէ գուրս վարւող կանանց համար է այս պա-
տիժը, առողջ կնկան մը կազմութեան մէջ որդե-
ծնութեան ցաւ քաշելու ամենեւին նշան մը չիկայ,
և որոնք թէ որ ուսանին այս անհերքելի ճշմար-
տութիւնը հարկաւ ամեն ջանք ի գործ պիտի դնեն
որպէս զի իրենց օրինազանցութեանց պատիժ էն ա-
զատին, ինչպէս շատ խելացի կիներ ազատեցան:

Բժիշկ Նպիրլին գաղափարն է թէ «յղի կին
մը կրնայ թէ ինք զինքը և թէ իւր զաւակը ցաւէ և
վտանգէ ազատել թէ որ բնութեան պահանջածին
համեմատ ուտէ, խմէ, շարժի, գործէ և այլն»:

Իհնսիլ անիայի բժշկական ճեմարանին Լուա-

ջին դասատու բժիշկ Տէօփուզ կըսէ թէ «որդեծն-
նութեան ցաւը արհեստական կեանք և ընթացք
ունենալուն արգասիքն է, որմէ ազատիլ հնարաւոր
է բնական կենտոց և ընթացից մէջ մտնելով»:

Բոլոր ասոնցմէ վերջը մենքնա ևս կարող եմք
աւելցնելու որ այս մասին մեր ըրած հետազոտու-
թիւնները հաւատացուցած են մեզ թէ կին մը որ
կերածին, խմածին, հագածին, մարմինն մաքրու-
թեանը, ունեցած աշխատութեանցը և կիրքերուն
մէջ բնական և օրինաւոր ընթացք մը կունենայ՝ թէ
յղութեան միջոցը և թէ որդեծնութիւնը նեղու-
թիւններէ, ցաւերէ և ցաւալից վտանգներէ ա-
զատ, միանգամայն զուարթութեամբ, առողջ ու-
թեամբ և հեշտութեամբ կրնայ անցընել... կիներ
եղած են այս տեսակ ընթացք ունեցող որ հազիւ
տղայաբերութիւննին հինգ վայրկեան տևած է, ան
ալ առանց ցաւի, առանց խել մը օգնականերու:

Նորը՝ Ինչ կըսենի, յիմարութիւնը վերցուի,
քաղաքականացեալ քաղաքներու մէջ ալ միշտ
կարելի է բնականաբար ապրիլ և որդեծնութեան
ցաւ չի քաշել. և անոնք որ այսպիսի դէպքերու
ատեն ծնած մանկան գլխուն փոքրութիւնը պատ-
ճառ կը բերեն ցաւ մը տեղի չունենալուն, մեծապէս
կը սխալին, ըստ որում գիտնալ հարկ է որ երբ
մայր մը բնականաբար ապրի՝ ոտը մը առողջ կա-
ցութիւն մը ունենալով նորա ոսկորային կազմու-
թիւնը կակուղ և առաձգական կըլինի, և հետեւե-
աբար թէ որ գլուխը չափազանց մեծ ալ լինի բնա-
նեղութիւն չի պատճառեր ծնած միջոցին:

Թողլով մէկդի հին և նոր բժշկաց, հակառա-
կաբուժից, նմանաբուժից, ջրաբուժից, քաղցա-
բուժից և խել մը բուժիչներուն բարձր, ցած և
միջին դրութիւնները, արհեստները, գտումնե-
րը և այլն մենք մեր կողմանէ կը միաբանիմք
այն մասնաւոր իմաստասիր իմաստասէրաց որոնց ա-
ռաջին նպատակն ու շարժառիթը մարգկային ամ-
բողջ ազգին բարեկարգութիւնը և երջանկութիւն-
նըն լինելով իրենց բոլոր կարողութիւնը գործա-
ծած են բնութեան ընդհանուր և սկզբնական օ-
րէնքները քննելու, և նոցա մարգկային կազմու-
թեան հետ ունեցած յարաբերութիւնները գտնե-
լու, կըսեմք թէ՝ բուսական աշխարհը իւր օրինա-
ւոր կացութեան մէջ առաջին և միայն սնունդն է
մարգկային սեռին, պարզ՝ մաքուր ջուրն է նորա
մի միայն խմելիքը և մաքրութիւնը առաջին բժիշ-
կը. յղի կին մը հոգ չէ թէ որքան եղծած է
ինքզինքը՝ թող այս կէտէս սկսի ուտել ինչ որ

1. Բիւլ և սպիտակ ոտեւէլը միայն օգտակար է:

բնական է, այսինքն զուտ լեօրինի հաց, բրինձ, և նմաներն, ամենտեսակ թարմ և հասուն միրգ և բանձարեղէնք, խմէ մաքուր զուտ ջուր, մարմինը ամբողջ պահէ մաքուր, հանդարտ պահէ իւր ամեն կիրքերը, աշխատի այնքան որ չի հոգնի, հագուի թեթեւ, չոր լայն և միջին ջերմութիւն տուող հանգերձանք, շրջի, նստի, ելլայ իւր կամացն համեմատ առանց հոգնելու, պահէ մարմինն ձեւը միշտ շիտակ², պառկի առանձին³, լայն, մեծ, միջին կարծրութեամբ բրթալից կամ մազալից անկողնոյ մէջ վերէն վար միայն մէկ լայն շապիկ մը հագնելով, մարմինն ամեն կողմը ազատ պահէ նեղ կապերէ, վճարէ չարիքն զգալուն պէս. միշտ մաքուր պահէ իւր կահ կարասիքը, պառկած նստած, ելած սենեակին օդը, ունենայ գիշերը ծածկուելու վերմակ մը միջին ջերմութիւն տուող⁴. չի խմէ ինչ որ մաքուր և զուտ ջուր չէ:

Մշակասիկ այսչափ է միայն մեր տալիք հրահանգը սիրելի և մարդասէր ընթերցողներնուս, յուսալով որ ընտանեաց տէր եղողները կարեկցութեան շարժելով իւրեանց խեղճ կանանց վերայ մարդկութեան և Բրիտոնէութեան պահանջմանց համեմատ պիտի վարուին նոցա հետ. ազատելու համար զանոնք այնպիսի նեղութիւններէ, ցաւերէ և վտանգներէ որոնց ենթակայ մը կը լինին միշտ տգէտ լինելով կենաց ճշմարիտ օրէնքներուն: Գերեզմանատունները բաւականէն աւելի լեցուեցան իմ սիրելի աղգակիցներս թշուառ մայրերու աճիւններով և անմեղ մանկանց դիակներով, ալ բաւ, համարինք ուրեմն աս անխնայ աղքատութեան յարգ ու պատիւ ընծայելնիս. երկինք երբեմն կը դադարի անձրեւելէ. մարդկային աչաց արտասուքը չի դադարիր երբեք. հայր մը իւր գերդաստանը մայր մը իւր զաւակները կսպանեն. մահն զանոնք ամէնքն ալ կը տանի, գերեզմանը կը ծածկէ, չի կայ արդեօք մարդասէր մարդ մը որ այս չարեաց դարման մը հասցնէ. չի կայ ազգ մը որ ամենուն վրայ ալ ողբայ. ՄԵՐ ԱՄԵՆՈՒՍ ՎԵՐԱՅ:

2) Գլխի կանանց համար ամենէն վտանգաւոր ուղեւորութիւնը մարմինը ծռու պահելն է կամ ծռելն է:

3) Գլխի կանանց համար առանձին և զարդապանակներ անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն օրէնքն է:

4) Աղջիկն ու տղան շաբաթը մէկ անգամ զրահաւորուելու պիտի լինեն իւր իւր կանանց համար, պառկելու կամ տրտնելու զամբ հանդերձներ հագնելու, վերմակներով ծածկուելու, օճեկէն մեղմապիւր մեծածախ շաքարաց պարծառներէն, բաւական շինուած էն մարտնչական համար և ողբիլ փայտեակով զամբ տրտնելու, կամ իրաւելու զամբ փայտեակով մեղմապիւր, մեր կենեքը բազմիչ զեն երթար մատ-

ՎԵՐԱՇԵՆ ՍԻՐԵՆԵՐԻՆ

Նոր գիշերին ծածկեր ստուեր,

Ի սիրտս այգւոյն.

Յաչաց աստեղցրն իջանէր,

Յօղն առաւօտուն:

Սիւղ հեղոյր մատըն Մորիէին,

Մաղկացդ ի ծոցիկ.

Օր բարձ առեալ քեզի հովտին,

Ննջէիր քաղցրիկ:

Օարթոյց, յարոյց զեփիւռն անոյշ,

Օկոկոն վարդին.

Որ ընդ շքով վարսիդ քնքոյշ,

Հանգչեր կաթոգին,

Եւ զերդ շուշանըն անմահադեղ,

Բանայր քո երես.

Մինչ շառաւիղք արփւոյն շքեղ,

Չիջէին ի տես:

Ընդ արեւուն մուտ ոսկեհեր,

Դպտէի և ես.

Ուր գիշերին սիւղ տարուբեր,

Գլխս պաշտէր շքով:

Կարօտ աչերս իմ անձկայրեաց,

Ի քեզ մնացին,

Եւ զիս յօնիցդ քո այդ պարզուած.

Սիրել գերեցին:

Նման եղջերն նետահար,

Մեկեալ կարեվեր.

Գտի զիմ սիրտ անմխիթար,

Համիրաց ի քո սէր:

բաւելու, այլեւեկն մոտեցնէր քրտնալալներնուն պէս լիւրջացը մոտեցնէ և չի փորձելու համար:

3) Գլխի կարեւոր է մեր այս ծանօթութեան մեղմե մարմինն վրայի մօտէ կողմերուն մաղկալ խոսք կարեւոր էն մարդկային առողջութեան համար: Բնութիւնը պարտաւորութիւնն ուրեղծած չէ, և մարմինն որ և իցէ օրեղին կամ փեղեղեան մաղկալ վար պաւլ, ածելու և այլն կարող է հարուած մը պաւլ ամբողջ կազմութեան. մարմինը որեւէ լուացող մը չէ՞ գիտէր լիէ ինչ վնաս կամ անվայելութիւն կը օրեանէ իւր մաղկալն, իւր մաղկալն պահող կէն մը հարկաւ երեւոտն օրաբ աւելի կայրի ան կնիկներէն որ իւր մաղկալն չի պահեր, և հարկաւ երեւոտն անգամ աւաւելի դիւրութեամբ զաւաճի կը ծնանի:

Շխեր անդ լուռ ըղձիւս իմ՝ ձայն ,
 Օ երթ խունկ 'ի բուրվառ ,
 Գնայր գեղոյդ 'ի քո խորան ,
 Յուսուլ սիրաւառ :

Սիրտ մի էր իմ և ետ քեզ զայն ,
 Ետու, սիրեցի ,
 Եւ յողջոյն կեանս իմ՝ ամ ,
 Սիրել գրեցի :

Լսուհեաւ ոչ ահն ունիմ ,
 Պատուոյ և փառաց ,
 Թէ փոխադարձ 'ի քէն սիրիմ ,
 Հրեշտակդ իմ կենաց :

Թէ ինձ բանաս դոնակդ սիրոյն ,
 Լուսուտ է յիս ,
 Թէ յայգւոյն տաս ինձ քո ողջոյն ,
 Գարուն գայ սրտիս :

Թէ դիրկ դաս ինձ սիրագորով ,
 Իմ չիք այլ բաղձանք ,
 Քան զարդամանդ ու գանձ հոլով ,
 Հատ են քո գգուանք :

Սարսիցդ 'ի հիւսակ ,
 Լնմահութիւն հեղու սրտիս ,
 Բոլորդ անուշակ :

Թէ լանջ 'ի լանջ սիրտ սրտի զոյգ ,
 Ո՛հ թէ միանանք ,
 Թէ սէր բանայ ինձ քո ծածուկ ,
 Ո՛հ այլէ՛ զի կեանք . . . :

Իջցէ 'ի խոնջ նինջ անուշակ ,
 Յանդամս յայնժամ ,
 Եր սէր դնէ զյաղթանակ ,
 Իւր գամ քան զգամ :

Օ խաղաղիկ քուն քշեմք ,
 Քաղցրիկ անշունչ ,
 Օ կեանս տամք և կեանս առնեմք ,
 Հանգարտ շունչ 'ի շունչ :

Ենկերջ քնակն քաղցրացի ,
 Յաչերս իմ հեշտիկ ,
 Եւ իմ կենացս իջցէ արփի ,
 Ի ծոց քո փափկիկ :

Մինչ քո ճերմակ տեամք սահին ,
 Եւ ուրցես իմ շարք ,
 Եւ հասանէ շունջն իմ վերջին ,
 Եւ իսկ է ինձ փառք :

Թէ գերեզման ճակատագիր ,
 Պիտի մարդկութեան ,
 Ի՞նձ քնարան այդ լուսալեր ,
 Քո լանջ ո՛ր կուսան . . . :

Ս . Հ .

ԽԱՍԴԻԻՂԻ ՍԱՆՈՒՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեղուի 224երորդ թուոյն մէջ «Սանուց ընկերութիւն 'ի խաղաղիւղ», վերագրով նամակ մը կարդացինք, որուն իմաստն էր Խաղաղիւղի Սանուց ընկերութեան վերայ տեսութիւն մը ընել: Մենք Լրդոյ հասարակութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելով կը հարցնենք նոյն նամակագրին, թէ մինչև ցարդ Սանուց անուամբ կազմուած ընկերութեան մը նպատակը ի՞նչ կրնայ ըլլալ. ըստ իս դիւրին է իմանալ, որ թէ դպրոցի մէջ ուսմանց պարապող և թէ դպրոցէն հետզհետէ մեկնող աշակերտք այս և կամ ուրիշ անուամբ ընկերութիւն մը կազմելով և շարաթական կամ ամսական տուրք մը հաստատելով՝ ըրագիր ու այլ և այլ գրեանք կառնուն, որ նոյն իսկ թաղին դպրոցին և իրենց օգուտ մը ունենալը չենք կրնար ուրանալ: Եւսու ամենայնիւ փոխանակ ծաղրելի կէտ անուանելու, ուրախ սրտիւ պէտք է զանոնք քաջալերել և իրենց պարտականութիւնը ճանչցնել. բայց յիշեալ նամակագիրը ընդ հակառակն կըսէ թէ «տասն և իններորդ դարուն մէջ ընկերութիւնները այնչափ շատացան, որ տղայք անգամ սկսան ընկերութիւններ կազմել, և իրենց անխելահաս կամ մանկական խելքովը, կամ լաւ ևս է անկարող երկու տող բան գրելու՝ սկսան ընկերութիւններ կազմել»: Սանուց ընկերութիւնը ինչ այնչափ մեծ կարօտութիւն ունի խելահաս մարդոց որոնց խոհականութեամբը և փորձառութեամբը կառավարուի:

Եւ դարձեալ կաւելցնէ ըսելով թէ «քանի որ Գաղղիա արտօնութիւն չի տար այնպիսիներու որ դեռ ձեռքերնին գրիչին չը հասած կ'սկսին բովանդանքներ* կազմել:

*Երբեք չեն գրեր ինչ նամակագիրք ինչ նպատակահարկաւորութիւն և ընկերութեան բառին տեղ (տեքստ)

Սակայն պէտք է գիտնալ որ Աւրուսական դպրոցներու մէջ ուսանող տղայք պէտք չունին ընկերութիւն կազմելով գրեանք, լրագիրք և այլն գնելու. ըստ որում ուսած դպրոցնուն մէջ արդէն ամէն մէկ պէտք եղած գրքերը կը գտնուին. հետեւապէս ինչ հարկ կայ Վաղղիոյ մէջ ընթերցանութեան ընկերութիւն կազմել:

Իսկ Պօլսոյ ազգային դպրոցներու նկատմամբ Սանուց ընկերութիւն կազմելը անհրաժեշտ հարկ տեսնուած է, քանի որ նոյն դպրոցներու մէջ աշակերտաց դասագիրքերէն զատ ուրիշ ոչ գրեանք և ոչ լրագիր կը գտնուի. այս պատճառաւ Վաղղի ուսումնասէր երիտասարդները զգալով Սանուց ընկերութեան պէտքը և կարևորութիւնը՝ հաստատելու ձեռնարկներ են. որով միշտ ընկերական հաղորդակցութեան մէջ գտնուելով՝ քիչ շարժառիթ չէ իրենց ուսած ընթերցանութեան: Յիշեալ նամակագիրը կըսէ նա և՛ ձեզի կը հարցնեմ Վաղղի անգամք՝ ի՞նչ պիտի պատասխանէք, երբ ազգային մը ելլայ ձեզի հարցնէ. թէ՛ ի՞նչ է ձեր նպատակը, ո՞ւր է ձեր հաշիւը:

Ընկերութիւնը ինչ նպատակ ունենալուն վերայօք կսրծ եմ փոքր՝ իշատէ անդեկութիւն մը տուած եղանք. իսկ հաշիւն գալով՝ կը պատասխանեմք թէ Սանուց անտամբ ընկերութիւն մը ի՞նչ ծանր հաշիւներ կրնայ ունենալ, և ի՞նչպէս իր հաշուեցուցակը չը փութար ներկայացնել այն ազգային անհատին, երբ հաշիւ տեսնել հարկ տեսնուի. կարծեմ շատ գեղար գործ մը չէ այն ինչ ընկերութեան որ իր բաժանորդաց տրոց հասցիքը և եղած ծախքը ճշաիւ արձանագրելով՝ օրինաւորապէս պատասխանէ, որով նոյն իսկ հաշուետնդիր անհատին սիրտը կրնայ գոհացնել:

Եթէ նամակագիրը քանի մը անխելահաս երիտասարդաց խորհրդովն ընկերութիւնը բացուած ըլլալուն իր տհաճութիւնը ցուցնել կուզէ, այս մասին համար ալ կըսեմ թէ՛ ինչ օգուտ կրնայ

նեա) քնել. եթէ այս ասիւն է որ յօդուածին մէջ «ընկերութիւն», բառը շատ անգամ կրկնուած է, առ ճառին մեր դիտարկութիւնը ինչպիսիքս ինչ ինչ նախադիմութիւններով հարցնուածքն են թէ «ընկերութիւն» բառը անգամ ծաւ կրկնուէր: Եւ եթէ Պ. նամակագիրը իր գաղղիագէտ ըլլալը յայտնել ուզէր է, առ ճառին ալ լեռն ապացոյց ըլլայ ինչ որ որդէն առ յօդուածը ամէն ընթերցողները դիտարկութիւն իմանան, որ չէ թէ Վաղղիներէն լեզուին, այլ և անոր սիւն բանցը անգամ անդիտելի է, քանի որ ամէն նապարհ բառի մը՝ այն է «ընկերութիւն», բառին գաղղիներէն որ է Բոմբանի՝ Բոմբանի բառին չը կրնար ուրիշ:

քաղուիլ այն ինչ ընկերութիւններէն, որ թէ և խելահաս անձերէ բաղկացեալ են, բայց դժբաղդաբար . . . բացառութեամբ քանի մը ընկերութեանց, մինչև ցայսօր շարունակութիւն գտած չեն, մինչդեռ (անխելահաս կամ մանկական . . .) տըղոցմէ բաղկացեալ ընկերութիւնք ըստ կարեացիւրեանց արդիւնք մը ցուցնելու փոյթ ու ջանք ունին և ապագային մէջ իրենց արդի ձեռնարկութեան օգուտը տեսնելու անտարակոյս եմք:

Երդ՝ Պ. նամակագիրն նոյն իր յօդուածին մէջ այսչափ պարունակած կէտերուն պատասխանելէս վերջը՝ կը փութամ աւելցնել հոս որ ինքը գեռ անփորձ երիտասարդ ըլլալով տղայական խելք ունեցած պիտի ըլլայ, որ առանց դատման և առանց գաղղիարի նոյն յօդուածին մէջ իր կարծիքը և սրխալ դիտողութիւնները յայտնել ուզեր է վասորն զի ինչ հարկ կար միայն երեք ընկերութեան անունները յիշել, ասկէց կը հետեւի որ բոլոր միւս ընկերութիւններն ալ տղայականին կարգը դասուեր են, հետեւապէս յօդուածագիրը ծանր խնդրոյ մը վրայ իր դիտողութիւնը յայտնելու անբաւական ըլլալով, տղայական ընկերութիւնը առ ոչինչ համարելով համարձակութիւն ունեցեր է, ըստ իւր կարծեաց և եթ անտարակոյս ըլլալով՝ որ յիշեալ ընկերութիւնը իրեն թիւր մեկնութիւնները և դիտողութիւնները ջնջելու և ժխտելու անկարող է, սակայն կը խնդրենք Պ. նամակագրէն որ ինքը լաւ համոզուի թէ, ամէն ազգային անհատ քաջ կը ճանչնայ իրաւասութեան չի շեղիլ, և մեծին ու պղտիկին արդար իրաւանցը պաշտպան կենալ:

10 դեկ 1863

Պէշիկթաշ

Թ. Ե. Ոսկերչեան:

ՔՈՒՆԵՐՈՒՄ

ԿՐՈՆԱՌՈՐ ՄԻ ԵՒ ԻՄ ԾՈՒԽԸ

Գեռ շատ չըներ կրօնաւոր մը, խելճ աղքատ և քանի մը որբերու տէր իւր որբւայրի մէկ ծուխին հետ եկեղեցւոյ մէկ անկիւնը կանգնած կըսէր. «Ինծի նայէ խաթուն ես ունիմը չունիմը չեմ հասկընար քու էրկանդ մեռելը թաղեցի նէ մեղքը չեմուայ ես, ես իմ փարաս կուզեմ. ամա չես իտար եղեր ես ալ իրաւաջին ձայնը երկանդ ականջէն չեմ կտրեր, գիշեր ցերեկ կանիծեմ. . . մարմինն ալ չհաշիր. իշտէ իմացար ես հայտէ նայիմ դնա բանդ. . .

Տ. Ենթինն այս խօսքերը ահա ստորագրի մատ.

